

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Anete Jalakas
ROHELISE KOOLI PROGRAMMIS OSALEVATE KOOLIEELSE LASTEASUTUSE
ÕPETAJATE JA LASTE ARUSAAMAD KESKKONNAST JA KESKKONNAKAITSEST
Bakalaureusetöö

Vastutav juhendaja: lektor Mirjam Burget
Juhendaja: nooremlektor Maria Jürimäe

Tartu 2022

Kokkuvõte

Rohelise kooli programmis osalevate koolieelse lasteasutuse õpetajate ja laste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest

Rohelise kooli programmiga on tänaseks liitunud Eestis üle saja lasteaia, samas ei ole teada, kuidas on programm seni kujundanud laste ja õpetajate arusaamu keskkonnast.

Siinse bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on programmis osalevate koolieelse lasteasutuse õpetajate ja laste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest. Uuring viidi läbi 22 lapse ja nelja õpetaja seas. Lastega viidi uuring läbi loovuurimismeetodi abil, kuhu olid põimitud fookusgrupi intervjuud ja joonistamine. Õpetajatega viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud. Laste arusaamad keskkonnast jagunesid kahte kategooriasse: looduskeskkond; inimese loodud keskkond. Laste arusaamad keskkonnakaitsest kolme kategooriasse: probleemid; tagajärjed; lahendused. Õpetajate arusaamad keskkonnast jagunesid kolmeks: füüsiline keskkond; inimene ja keskkond; erinevate osapoolte roll arusaamade kujunemisel. Õpetajate arusaamad keskkonnakaitsest jagunesid samuti kolmeks: probleemid; tegevused; erinevate osapoolte roll keskkonnakaitse arusaamade kujunemisel.

Võtmesõnad: arusaamad keskkonnast, keskkonnakaitse, lasteaialapsed, koolieelse lasteasutuse õpetajad, Rohelise kooli programm

Abstract

Perceptions of the environment and environmental protection of kindergarten teachers and children participating in the Eco-Schools programme

Over one hundred kindergartens in Estonia participate in the Eco-Schools programme, but it has not been searched how the programme has shaped teachers' and children's perception of the environment and environmental protection. The aim of this study was to find out the perceptions of the environment and environmental protection of kindergarten teachers and children participating in the Eco-Schools programme. Children's perceptions of the environment fell into two categories: natural environment; human-made environment. Children's perceptions of environmental protection into three categories: problems; consequences; solutions. Teachers' perceptions of the environment fell into three: physical environment; human and the environment; the role of different parties when shaping perceptions of the environment. Perceptions of environmental protection into three: problems; activities; the role of different parties when shaping perceptions of environmental problems.

Keywords: perceptions of the environment, environmental protection, kindergarten teachers, kindergarten children, Eco-Schools programme

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline ülevaade	6
1.1 Rohelise kooli programm	6
1.2 Rohelise kooli programmi seos koolieelse lasteasutuse riikliku õppekavaga.....	7
1.3 Varasemad uuringud Rohelise kooli programmist.....	8
1.4 Lasteaialaste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest	9
1.5 Koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest.....	11
2. Metoodika	13
2.1 Valim.....	13
2.2 Andmete kogumine	14
2.3 Andmeanalüüs	16
3. Tulemused.....	18
3.1 Lasteaialaste arusaamad keskkonnast.....	18
3.1.1 Looduskeskkond	18
3.1.2 Inimese loodud keskkond	19
3.2 Lasteaialaste arusaamad keskkonnakaitsest.....	20
3.2.1 Probleemid	20
3.2.2 Tagajärjed	20
3.2.3 Lahendused	21
3.3 Koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnast	21
3.3.1 Füüsiline keskkond	21
3.3.2 Inimene ja keskkond	22
3.3.3 Erinevate osapoolte roll keskkonna arusaamade kujundamisel.....	23
3.4 Koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnakaitsest	24
3.4.1 Probleemid	24
3.4.2 Tegevused	25

3.4.3 Erinevate osapoolte roll keskkonnakaitse arusaamade kujundamisel	25
4. Arutelu	26
4.1 Töö piirangud ja praktiline väärtus	28
Tänuõnad	29
Autorsuse kinnitus	29
Kasutatud kirjandus	30
Lisa 1. Uuringus osalemise palve	
Lisa 2. Fookusgrupi intervjuu kava	
Lisa 3. Näited laste joonistustest	
Lisa 4. Nõusoleku leht	
Lisa 5. Õpetajate intervjuude kava	
Lisa 6. Koodipuu	
Lisa 7. Transkriptsiooni näide	

Sissejuhatus

Keskkonnaharidus ja keskkonnakaitse on muutumas ühiskonnas aina olulisemaks.

Keskkonnahariduse eesmärk on kasvatada teadlikke ja vastutustundlikke inimesi, kes suhtuvad keskkonda hoolivalt (Abbas, 2020). Keskkonnahariduses on tähtsal kohal ka keskkonnakaitse, mille eesmärk on hoida keskkonda ja loodust, et püsiks jätkusuutlik maailm (Abbas, 2020).

Rohelise kooli programm on üks levinumaid keskkonnaharidusprogramme, millega on nüüdseks liitunud 59 000 haridusasutust 72 riigist (Eco-schools global, 2021). Eesti liitus Rohelise kooli programmiga 2016. aastal. 2022. aasta seisuga on programmiga liitunud 180 haridusasutust Eestis, 116 neist on koolieelsed lasteasutused (Rohelise kooli programm, *s.a.*).

Rohelise kooli programmi eesmärgiks on kujundada keskkonnasäästlikku mõtteviisi ning viia keskkonda väärtustav mõtteviis võimalikult paljude lasteni (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Rohelise kooli programm julgustab lapsi aktiivselt keskkonda kaitsma (Eco-schools global, 2021). Programm annab lastele ja noortele võimaluse olla õppimisprotsessis aktiivses rollis ja teha ise otsuseid (Eco-schools global, 2021). Kuna Rohelise kooli programmis on olulisel kohal laste kaasatus, siis on oluline keskenduda lastele ning nende arusaamadele keskkonnast ja keskkonnakaitsest.

Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) rõhutatakse, et õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel suhtub 6–7aastane laps ümbritsevasse keskkonda hoolivalt, kirjeldab kodukoha loodust, kirjeldab inimese mõju loodusele ning teab, miks on erinevad loodusressursid inimesele olulised. Seega kujunevad just lasteaias esmased keskkonnaga seotud väärtused ja käitumismustrid. Praeguses maailmas on keskkonnaprobleemide suurimaks tekitaja inimene, seega programm nagu Rohelise kooli programm on väga oluline, et tulevane põlvkond saaks põhjalikud teadmised keskkonnast ja selle kaitsest.

Varasemalt on uuritud Rohelise kooli teemat Euroopa riikides, kus on käsitletud Rohelise kooli programmi ja selle tõhusust (Krnel & Naglič, 2009; Boueve-de Pauw & Van Petegem, 2013; Grign & Yüksel, 2020). Eesti kontekstis ei ole Rohelise kooli programmi rakendamist koolieelses lasteasutuses autorile teada olevalt uuritud, ometi on selle programmiga tänaseks liitunud juba 116 lasteaeda. Rohelise kooli programmis on olulisel kohal lapsed ja õpetajad ning nende osalus programmis (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Lisaks on keskkond ja keskkonnakaitse Rohelise kooli programmis olulise tähendusega (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Seega keskendutakse siinses bakalaureusetöös just laste ja õpetajate arusaamadele keskkonnast ja keskkonnakaitsest. Käesoleva uurimistöe eesmärk on

selgitada välja koolieelse lasteasutuse õpetajate ja laste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 Rohelise kooli programm

Rohelise kooli programm (Eco-schools global) on keskkonnaharidusprogramm, mis käivitus 1994. aastal Taanis, Saksamaal, Kreekas ning Ühendkuningriikides (Eco-schools global, 2021). Rohelise kooli programmi eesmärgiks on kujundada keskkonnasäästlikku mõtteviisi ning tuua keskkonda väärtustav mõtteviis koolidesse ja lasteaedadesse (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Programm annab lastele ja noortele võimaluse olla õppimisprotsessis aktiivses rollis ja teha ise otsuseid (Eco-schools global, 2021). Rohelise kooli programm eeldab tõhusat ja toimivat koostööd õpetajate, laste, lastevanemate ja haridusasutuse personali vahel, sinna alla kuulub ka oma kogemuste ja teadmiste jagamine teistega (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Programm toetab kriitilist mõtlemist ja sellest tulenevalt on õpilasel võimalik vastu võtta teadlikke otsuseid ning avastada uusi lähenemisi ja meetodeid keskkonnakaitseks (Eco-schools global, 2021). Programmis on olulisel kohal tegevuste analüüsimine ja hindamine, mis aitab kaasa pidevale arengule (Eco-schools global, 2021).

Rohelise kooli programmi strateegia koosneb seitsmest sammust: keskkonnatöörühma moodustamine; keskkonnaülevaatus tegemine; tegevuskava koostamine; seire ja hindamine; tegevuste sidumine õppekavaga; teavitamine ja kaasamine; keskkonnapõhimõtete väljatöötamine ja järgimine (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Keskkonnatöörühmades on peamine roll lastel endal ning neid toetavad täiskasvanud (õpetajad, vanemad). Keskkonnatöörühmades tehakse kindlaks, milline on praegune keskkond, kus õppetegevus toimub ning kuidas saaks seda muuta keskkonnasõbralikumaks. Seejärel pannakse kokku tegevuskava ning sõnastatakse eesmärgid, tegevuskava eesmärgid tuleb jälgida ning hinnata jooksvalt. Õpetajate ülesanne on tegevuskava siduda riikliku õppekavaga. Samuti on oluline hoida kogu haridusasutust ning ümbritsevat kogukonda pidevalt kursis, missuguseid tegevusi Rohelise kooli programmi raames tehakse ning miks need on olulised. Viimaks tuleb välja töötada keskkonnapõhimõtted ning need kõigile nähtavaks teha, näiteks laulu või joonistuste abil.

Haridusasutused, mis on järginud programmi strateegiat ja osalenud programmis vähemalt ühe aasta, saavad võimaluse taotleda keskkonnamärgise „Roheline lipp” (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Rohelise lipu saamine eeldab, et Rohelise kooli programmi

põhimõtteid järgitakse õppetöös ja ka kogu asutuse tegevuse korraldamisel, kaasatud on kõik haridusasutuse töötajad ja lapsevanemad (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Roheline lipp kehtib kaks aastat (Rohelise kooli programm, *s.a.*).

Rohelise kooli programmi koduleheküljel (*s.a.*) on välja toodud, et Rohelise kooli programm käsitleb 12 teemat ning iga õppeaasta keskendutakse vähemalt kolmele teemale. Teemad on järgmised: õueala; meri ja rannik; vesi; prügi; tervis ja heaolu; globaalne kodakondsus; elurikkus ja loodus; transport; energia; toit; jäätmed; kliimamuutused. Teemade käsitlemist koolides ja lasteaedades toetavad ka erinevad kampaaniad ja konkursid.

1.2 Rohelise kooli programmi seos koolieelse lasteasutuse riikliku õppekavaga

Suurem osa haridusasutusi, mis on Eestis Rohelise kooli programmiga liitunud, on just koolieelsed lasteasutused (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava annab õpetajale rohkem vabadust, kui põhikooli riiklik õppekava (Changing together, 2019).

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekavas (2008) valdkonna „Mina ja keskkond” õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkides on välja toodud, et laps väärtustab keskkonda hoidvat ja keskkonnasäästlikku mõtteviisi ning mõistab ja tunnetab ümbritsevat maailma terviklikult. Rohelise kooli programm toetab neid õppekava eesmärke, kuna programmi eesmärk on kujundada keskkonda hoidvaid inimesi (Rohelise kooli programm, *s.a.*).

Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) on lisaks välja toodud, et valdkonna „Mina ja keskkond“ sisu koosneb erinevatest teemadest, sealhulgas ühtivad enamus teemad Rohelise kooli programmi teemadega (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Näiteks riikliku õppekava „Mina ja keskkond“ valdkonna sisu „looduskeskkond” on võimalik siduda järgmiste Rohelise kooli programmi teemadega: õueala; meri ja rannik; vesi; elurikkus ja loodus; kliimamuutused (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Teemaga „inimese mõju loodusele” on võimalik siduda programmi teemad prügi, globaalne kodakondsus ja jäätmed (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Õppekava sisu „tehiskeskkond” ühtib Rohelise kooli programmi teemaga transport ning „sotsiaalne keskkond” riiklikus õppekavas teemaga toit ning tervis ja heaolu (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Iga haridusasutus saab teha ise otsused, millisel viisil õppekava teemad siduda Rohelise kooli programmiga (Changing together, 2019).

1.3 Varasemad uuringud Rohelise kooli programmist

Keskkonnaalaste teadmiste edastamine lastele on oluline ning Rohelise kooli programmil on siin tähtis roll (Boeve-de Pauw & Van Petegem, 2013). Uuringud, kus võrreldakse rohekoole (Rohelise kooli programmiga liitunud koole) ja tavakoole keskkonnahariduse vaatepunktist, on andnud erinevaid tulemusi. Uuringuid on läbi viidud kahel erineval suunal: 1) millised on laste teadmised keskkonnast ning sellega seotud probleemidest (näiteks, kuidas laps mõistab kliimasoojenemist ja millised tegevused kahjustavad loodust); 2) millised on laste käitumisharjumused ja praktilised teadmised keskkonnasäästlikkuse teemal. Järgnevalt antakse ülevaade nendest uuringutest.

Varasemad uuringud, mis on käsitletud Rohelise kooli programmi mõju laste keskkonnaalastele teadmistele, on andnud riigiti erinevaid tulemusi (Krnel & Naglič, 2009; Boueve-de Pauw & Van Petegem, 2013; Grign & Yüksel, 2020). Mitmed Euroopa riikides läbi viidud uuringud (Krnel & Naglič, 2009; Boueve-de Pauw & Van Petegem, 2013) on näidanud, et Rohelise kooli programmi koolide ja tavakoolide laste teadmised keskkonnast ja loodusest erinevad. Rohekooli lastel on laialdasemad teadmised keskkonnaprobleemidest kui tavakooli lastel ning nad tunnevad paremini erinevaid keskkonnaharidusega seotud mõisteid ja nende tähendusi (Krnel & Naglič, 2009). Erinevalt eelnevalt kirjeldatud uuringutest leidsid Grign ja Yüksel (2020), et tavakoolide laste ja rohekoolide laste teadmised erinevad väga vähesel määral ning Rohelise kooli programmis osalemine ja Rohelise lipu olemasolu ei näita erinevust laste keskkonnaalastes teadmistes.

Varasemad rohekooli ja tavakooli õpilasi võrrelnud uuringud on näidanud erinevaid tulemusi ka keskkonnasäästlikkuse osas (Boueve-de Pauw & Van Petegem, 2013; Krnel & Naglič, 2009; Özsoy *et al.*, 2012; Girgin & Yüksel, 2020). Boueve-de Pauw ja Van Petegem (2013) viisid läbi uuringu, mille eesmärk oli välja selgitada seos Rohelise kooli programmi ja laste keskkonnasäästlike harjumuste vahel. Uuringus keskenduti laste keskkonnasäästlikele harjumustele ning tegevustele, mis toetasid keskkonnasäästliku eluviisi levitamist eakaaslaste seas. Uuringust selgus, et rohekooli laste keskkonnasäästlik käitumine ei erine märgatavalt tavakooli laste omast. Sarnaselt on leidnud ka Krnel ja Naglič (2009), kes toovad välja, et laste keskkonnasäästlikud harjumused ei sõltu sellest, kas kool on liitunud Rohelise kooli programmiga või mitte: tavakooli ja rohekooli laste keskkonnasäästlikud harjumused erinevad üksteisest väga vähesel määral. Seega laialdasemad teadmised keskkonnast ei pruugi alati tähendada keskkonda väärtustavat käitumist (Krnel & Naglič, 2009).

Seevastu Özsoy jt (2012) leidsid, et rohekoolide lapsed väärtustavad rohkem keskkonda ning käituvad keskkonnasõbralikumalt kui tavakooli õpilased. Samas uuringus

leiti, et Rohelise kooli programm on olulisel kohal keskkonnateadlikkuse suurendamisel ning toetab laste keskkonnasõbralikku käitumist. Samuti on leitud, et Rohelise lipu koolide, rohekoolide ja tavakoolide laste keskkonnateadlikkuse ja käitumisharjumuste vahel on erinevused, näiteks on Rohelise lipu koolide lastel kõige keskkonnasõbralikumad tarbimisharjumused (Girgin & Yüksel, 2020).

Rohelise kooli programmi edukat toimimist toetavad eelkõige õpetajad ning kuna õpetajate lähenemisviisid ja arusaamad sellest programmist võivad erineda, siis on erinevate haridusasutuste ja riikide uuringute tulemused programmi toimimisest erinevad (Cincera *et al.*, 2015; Boueve-de Pauw & Van Petegem, 2013). Samuti võivad uuringutulemused erineda olenevalt sellest, kui kaua on uuringus osalenud haridusasutused olnud Rohelise kooli programmiga seotud (Bouve-de Pauw & Van Petegem, 2013), ühe võimaliku erinevuste põhjusena võib välja tuua ka erinevused nende maade riiklike õppekavade keskkonnateemade mahus ja sügavuses.

Varasemalt on uuritud, milline on õpetajate motiveeritus Rohelise kooli programmis osalemisel (Rosenberg, 2020). Uuringus leiti, et õpetajad on tänulikud Rohelise kooli programmi eest, nad hindavad võimalusi ja materjale, mida Rohelise kooli programmis osalemine neile pakub. Õpetajad tõid uuringus välja, et Rohelise kooli programmis osalemine on nende enda keskkonnavalajate teadmisi laiendanud ning programmis osalemine võimaldab neil kasutada põnevaid õppemeetodeid, näiteks korraldada väljasõite või keskkonnateemalisi projekte. Samas on osade õpetajate jaoks Rohelise kooli programmis osalemine väljakutse, leitakse, et riiklikult paika sätitud õppekava kõrval on veel ühes suuremahulises programmis osalemine raske (Rosenberg, 2020).

1.4 Lasteaialaste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest

Rohelise kooli programmis on olulisel kohal laste osalus seega on oluline keskenduda lastele ning nende arusaamadele keskkonnast (Eco-schools global, 2019). Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) rõhutatakse, et õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel suhtub 6–7aastane laps ümbritsevasse keskkonda hoolivalt, kirjeldab kodukoha loodust, kirjeldab inimese mõju loodusele ning teab, miks on erinevad loodusressursid inimesele olulised. Seega kujundatakse just lasteaias esmased keskkonnaga seotud väärtused ja käitumismustrid. Keskkond on mõiste, mis hõlmab elus keskkonda ja eluta keskkonda, looduskeskkonda ja tehiskeskkonda, füüsilist keskkonda ja vaimset keskkonda, kultuurilist keskkonda ja poliitilist keskkonda (Spiteri *et al.*, 2020, viidatud Smyth, 1998 j).

Spiteri jt (2020) ning Madden ja Liang (2016) uurisid, millised on lasteaialaste arusaamad keskkonnast. Autorid tutvusid laste joonistustega ning küsisid laste käest küsimusi piltide kohta. Uuringu tulemusena leiti, et mõistet „keskkond” saab laste arusaamade järgi jagada kolmeks: keskkond ehk loodus; keskkond kui miski, mis on mõeldud inimesele kasutamiseks; keskkond kui geograafiline paik, kus laps elab.

Varasemad uuringud näitavad, et laste jaoks tähendab keskkond loodust (Spiteri *et al.*, 2020). Näiteks seostusid sõnaga „keskkond” lastel sõnad „lilled”, „puud”, „linnud” ja „päike” (Spiteri *et al.*, 2020; Cengizoglu *et al.*, 2020). Lisaks on leitud, et laste hinnangul kuuluvad inimesed looduse hulka (Melis *et al.*, 2020). Kui lapsed saavad ülesande joonistada keskkonda, joonistab enamik lapsi just lilli, puid, taevast, maad ja päikest (Spiteri *et al.*, 2020). Lapsed joonistavad just neid elemente, millega nad on ise varasemalt kokku puutunud (Madden & Liang, 2016).

Tänapäeval on lastel aina vähem kokkupuudet loodusega: tehnoloogia ja nutiseadmed, kust on võimalik vaadata pilte ja videoid loodusest, on piiranud reaalselt kokkupuudet loodusega (Cengizoglu *et al.*, 2020). Lapsed, kes ei ole looduses aega veetnud, võivad loodust karta, sest neil puudub kogemus ja looduskeskkond on neile võõras (Spiteri *et al.* 2020). Mida rohkem lapsed lasteaias või koos oma vanematega loodust avastavad, seda enam oskavad nad arutleda looduse erinevate aspektide üle (Madden & Liang, 2016).

Uuringud on näidanud (Spiteri, 2020b), et laste arusaama järgi on keskkond mõeldud inimese jaoks. Näiteks on laste arvates puud olulised selleks, et inimesed saaks ehitusmaterjali ja paberit (Spiteri, 2020b). Sama uuringu järgi näevad lapsed keskkonda hüvisena, mida saab kasutada inimese heaoluks, näiteks puudelt saavad inimesed vilju, meres saadakse ujuda ning matkamine looduses teeb tuju heaks (Spiteri *et al.*, 2020).

Lisaks leidsid Spiteri jt (2020), et laste arvates on keskkond kui geograafiline paik, kus elavad nemad ise. Selles uuringus näidati, et lapsed mõistavad keskkonna all seda, mis neid ümbritseb, mis riigis nad elavad, sealhulgas mõistavad lapsed, et inimesed elavad maailma eri paikades.

Laste arusaamad keskkonnakaitse olulisusest on pigem üldised ja suures osas seotud just inimese heaoluga, lapsed oskavad arutleda lihtsamate keskkonnaprobleemide üle ning suudavad pakkuda lihtsamaid lahendusi (Spiteri, 2020c; Melis *et al.*, 2020). Kuigi laste seas on levinud arvamus, et keskkond on midagi, mis on mõeldud inimestele kasutamiseks, saavad lapsed aru ka keskkonnakaitse olulisusest ning inimese kahjulikust mõjust loodusele (Spiteri *et al.*, 2020). Spiteri jt (2020) uuringu järgi on lapsed arvamusel, et loodus ja inimesed peaksid elama harmoonias ning üksteist mitte kahjustama. Lasteaialapsed tajuvad eelkõige

kodukoha keskkonnaprobleeme, samas ei suudeta veel tajuda keskkonnaprobleeme poliitilises ja globaalses võtmes (Spiteri *et al.*, 2020).

Spiteri (2020a) uuringu järgi tuleks laste arvates keskkonda kaitsta just seetõttu, et inimestel oleks koht, kus elada ning inimeste heaolu ei häiriks keskkonnaprobleemid. Lisaks on varasemalt leitud, et laste arvates ei ole metsaraie keskkonnasõbralik, kuna puud annavad inimesele ehitusmaterjali ja „aitavad meil hingata” (Melis *et al.*, 2020).

Melis jt (2020) uurisid lastelt erinevate sõiduvahendite keskkonnasõbralikkuse kohta. Uuringust selgus, et lastel võib tekkida segadus, milline sõiduvahend on keskkonnasõbralik ja kasulik loodusele ning milline on kasulik inimesele. Näiteks arvasid lapsed, et lennukiga sõitmine on keskkonnasõbralik, sest nad seostasid lennukisõitu positiivsete emotsioonidega – puhkusele minek, sõprade külastamine ja uute kohtade avastamine (Melis *et al.*, 2020). Samuti on lasteaialapsed veel küllaltki enesekesksed (Spiteri, 2020). Isegi, kui lapsed said aru, et auto ja lennuk toodavad palju heitgaase, leidsid nad, et pigem peaksid teised inimesed autoga sõitmist vähendama, kui nemad ise ühistransporti kasutama (Spiteri, 2020c).

Lapsed tunnevad muret ka loomade pärast, näiteks hävitab nende arvates metsaraie loomade elupaiku. Lisaks tõid lapsed välja ka loomade heaolu keskkonna kaitsmisega seotud arutelus (Melis *et al.*, 2020). Samuti tuleb laste arvates keskkonda kaitsta, et säiliks looduslik mitmekesisus (Melis *et al.*, 2020; Spiteri 2020c).

Lapsed on teadlikud taaskasutusest ning selle vajalikkusest: nad on taaskasutusega tuttavad, sest kodus sorteeritakse prügi (Spiteri, 2020c; Melis *et al.*, 2020). Lapsed mõistavad, et suur osa prügist ei lagune looduses ning loomad võivad end vigastada, jäädes kinni näiteks looduses vedelevasse kilekotti või neelates alla plasti (Melis *et al.*, 2020).

1.5 Koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest

Rohelise kooli programmi edukaks toimimiseks on vajalik töötajate kaasatus ning nende pühendumus ja valmidus keskkonnateemasid lastele edasi anda (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Lapsed veedavad suurema osa oma päevast just lasteaias ning õpetaja on neile eeskuju. Lasteaias on õpetajatel võimalik lastele edasi anda keskkonnaga seotud väärtuseid, kuid selleks, et väärtuseid edasi anda on oluline, et õpetajal on endal väljakujunenud arusaamad keskkonnast ja selle kaitsest.

Varasemalt on lasteaiaõpetajate arusaamu keskkonnast uurinud Torquati jt (2013), kes küsisid koolieelse lasteasutuse õpetajate käest, kuidas nemad määratlevad loodust ja keskkonda. Uuringust selgus, et suure osa õpetajate jaoks on keskkond kõik see, mis meid ümbritseb. Õpetajad tajusid enamasti keskkonna all just looduskeskkonda: erinevad

elupaigad, taimed, loomad (Torquati *et al.*, 2013). Torquati jt (2013) uuringust selgus, et õpetajad tajuvad end ümbritseva keskkonna erilisust, mainitakse, et loodust peab austama, sest loodus pakub meile palju. Õpetajad tõid välja, et keskkond nende ümber peaks olema kaitstud ja väärtustatud, sest loodus ja keskkond ühendab inimesi ja loob maailma tervikuks (Torquati *et al.*, 2013).

Summers jt (2010) uurisid, millised on lasteaiaõpetajate arusaamad ja teadmised erinevatest keskkonnaprobleemidest. Uuringus keskenduti neljale teemale: elurikkus, süsinikuringe, osoonikiht ja globaalne soojenemine. Selgus, et koolieelse lasteasutuse õpetajad on teadlikud erinevatest ohustatud taimeliikidest ning loomaliikidest. Õpetajad olid mõistsid, et üheks suurimaks põhjuseks, miks liigid välja surevad, on just inimtegevus. Summers jt (2010) uuringust selgus lisaks, et õpetajad on teadlikud probleemidest, mis on seotud osoonikihiga (osoonikihi hõrenemine) ja globaalse soojenemisega. Samas tuli uuringust välja, et osa õpetajate teadmised on pigem pealiskaudsed, näiteks kuigi oldi teadlikud et loomade liigirikkus on oluline, siis ei osanud paljud õpetajad selgitada miks.

Varasemad uuringud on leidnud, et lasteaiaõpetajate arvates on keskkonnaharidusel lasteaias tähtis roll (Türkoğlu, 2019). Lasteaiaõpetajad tõid välja, et lastele tuleks keskkonnast ja keskkonnahoiust rääkida juba lasteaias, sest lastest, kellele on juba väiksest peale keskkonnast hoolimist õpetatud, kasvavad täiskasvanud, kes oskavad keskkonnaga õigesti ümber käia. Lasteaiaõpetajad tõid lisaks välja, et oluline roll ongi just õpetajal: keskkonnahariduse taset mõjutab õpetajate teadlikkus ja arusaamad ning õpetajate negatiivne suhtumine ja vähene teadlikkus langetab keskkonnahariduse kvaliteeti. Türkoğlu (2019) uuringust selgus, et õpetajate arvates on nende roll olla eeskuju lastele ning nende ülesanne on pakkuda lastele mitmekesist keskkonnaharidust.

Rohelise kooli programmiga on tänaseks liitunud Eestis üle saja lasteaia, ent ei ole teada, kuidas on programm seni kujundanud laste ja õpetajate arusaamu keskkonnast. Seega keskendutakse siinses bakalaureusetöös just laste ja koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamadele keskkonnast ja keskkonnakaitsest. Uurimistöö eesmärk on välja selgitada koolieelse lasteasutuse õpetajate ja laste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest. Käesolevas töös otsitakse vastuseid järgmistele küsimustele:

- 1) Millised on Rohelise kooli programmis osalevate lasteaialaste arusaamad keskkonnast?
- 2) Millised on Rohelise kooli programmis osalevate lasteaialaste arusaamad keskkonnakaitsest?

- 3) Millised on Rohelise kooli programmis osalevate koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnast?
- 4) Millised on Rohelise kooli programmis osalevate koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnakaitsest?

2. Metoodika

Uuringu läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Uuringu eesmärk on selgitada välja koolieelse lasteasutuse õpetajate ja laste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest, ning kvalitatiivne uurimisviis võimaldab detailselt keskenduda uuritavate arusaamadele ja nende tõlgendusele (Laherand, 2010). Kvaliteetse uurimisviisi abil on võimalik mõista väikese arvu osalejate subjektiivseid arusaamasid (Laherand, 2010).

2.1 Valim

Valimi moodustamiseks kasutati kombineeritult mugavusvalimit ja sihipärast valimit (Rämmer, 2014). Mugavusvalim võimaldab töö autoril uurida talle kergesti ligipääsetavaid uuritavaid ning sihipärase valimiga saab töö autor sõltuvalt töö eesmärgist välja valida endale sobivad uuritavad (Rämmer, 2014). Bakalaureusetöö valimi kriteeriumiks oli, et lasteaiaõpetajad töötavad Rohelise kooli programmist osa võtvas lasteaias, mis on saanud Rohelipu märgise. Märgise saavad taotleda haridusasutused, mis on järginud programmi strateegiat ja osalenud programmis vähemalt ühe aasta (Rohelise kooli programm, *s.a.*). Uuringus osalevad lapsed valiti vanuses 5–7-aastat, selles vanuses laste eneseväljendusoskus on piisav, et osaleda arutelus nende jaoks uue inimesega (Kulderknup, 2008).

Kõik Rohelipu märgise saanud lasteasutused on välja toodud Tartu Loodusmaja koduleheküljel (<https://www.tartuloodusmaja.ee>) ning töö autor valis sellest nimekirjast välja kaks lasteaeda, kuhu uuringus osalemise palve saata. Seega konkreetsed lasteaedad valiti mugavusvalimit silmas pidades, valituks osutusid lasteaedad sellistest piirkondadest, kuhu töö autoril oli mugav minna ning ühe lasteaiaaga on töö autor ka varasemalt kokku puutunud. Uuringus osalemise palve saadeti e-posti teel lasteaia direktorile (Lisa 1), kes edastas palve õpetajatele. Töö autor pöördus kahe lasteaia poole oma palvega ning mõlemad asutused olid nõus uuringus osalema. Nõus olnud õpetajad kirjutasid töö autorile e-posti teel ning koos lepiti kokku intervjuude ajad. Õpetajad valisid oma rühmast välja lapsed, kes sobisid uuringus

osalema, võttes arvesse töö autori palvet, et valitud lapsed võiksid olla julged ja valmis joonistama.

Uurimuses osalesid kahe lasteaia õpetajad ja lapsed, kokku neli õpetajat ja 22 last. Mõlemast lasteaiaast osales uuringus kaks rühma, igast rühmast 4–6 last, ja üks õpetaja. Algselt oli töö autor valimiks kavandanud 20 last, pidi toimuma neli fookusgrupi intervjuud, kus igas intervjuus pidi osalema korraga viis last. Ühes valitud lasteaiaast oli osalemise soov suurem ning toimusid kaks fookusgrupi intervjuud, kus mõlemas osales kuus last. Teises lasteaiaast osales ühes fookusgrupi intervjuus viis last ning teises intervjuus neli last. Üks laps, kes algselt soovis osaleda, ei olnud intervjuu päeval valmis koostööd tegema. Lapsed olid 5–7 aastased. Õpetajatega toimusid individuaalsed intervjuud, kõik intervjuueeritud õpetajad olid naised ning tööstaaž oli 3–39 aastat, keskmine tööstaaž 11 aastat. Kõik intervjuudes osalenud õpetajad on olnud Rohelise kooli programmiga seotud kolm aastat. Intervjuud viidi läbi 2022. aasta aprilli lõpus ja mai alguses.

2.2 Andmete kogumine

Lastelt koguti andmeid loovuurimismeetodi kaudu, kus olid põimitud fookusgrupi intervjuud ning laste joonistused (Murumaa-Mengel, 2014). Loovuurimismeetodi kasutamine annab lastele võimaluse esmalt omaette mõelda ning loovalt teemale läheneda. Joonistused toetavad erinevatel teemadel arutlemist lastega, kelle suuline väljendusoskus on veel nõrk (Murumaa-Mengel, 2014). Teemad „keskkond” ja „keskkonnakaitse” on laiad ning võivad olla algselt lastele segased – joonistamine toetab nendel teemadel arutlemist. Joonistamine on lastele tuttav tegevus ning joonistuste teel on lastel võimalik väljendada oma seisukohti neile turavalisel viisil (Einarsdóttir *et al.*, 2009).

Fookusgrupi intervjuu koosnes 14 küsimusest, üks sissejuhatav küsimus; 12 põhiküsimust, mis olid jaotatud kaheks – laste arusaamad teemal „keskkond” ja laste arusaamad teemal „keskkonnakaitse” – ning üks lisaküsimus. Sissejuhatav küsimus võimaldas lastel olukorraga harjuda ning intervjuueerijaga tutvuda (näiteks „*Räägi, mida sulle kõige rohkem õues teha meeldib*”). Põhiküsimuste eesmärk oli teada saada, millised on Rohelise kooli programmis osalevate lasteaialaste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest (näiteks „*Jutusta, mis sa joonistasid teemal „keskkond*””; „*Milliseid probleeme meie keskkonnas on?*”). Lisaküsimus intervjuu lõpus andis lastele võimaluse lisada veel omalt poolt midagi antud teemal. Laste fookusgrupi intervjuu kava on esitatud lisa 2.

Fookusgrupi intervjuu ajal palus uurimistöö autor igal lapsel joonistada kaks pilti, mille teemad olid järgmised: 1) keskkond; 2) keskkonnaprobleemid. Lähtudes laste

joonistustest juhtis töö autor edasi fookusgrupi intervjuud, et selgitada välja, mida lapsed nende teemade kohta joonistasid. Fookusgrupi intervjuu andis võimaluse lastel väikeses grupis oma joonistuste üle arutleda ning töö autor sai intervjuud juhtida toetudes laste joonistustele. Laste joonistused on välja toodud lisas 3. Keskmise intervjuu pikkus koos joonistamisega oli 34 minutit, kõige lühem intervjuu kestis 25 minutit ja kõige pikem 40 minutit.

Enne lastega intervjuude tegemist oli vajalik saada nõusolek lapsevanemalt, nõusoleku leht on esitatud lisas 4. Töö autor viis nõusolekulehed õpetajatele, kes edastasid lehed lapsevanematele. Nõusolekulehel kirjeldati töö eesmärke ja sisu ning märgiti, et osalemine on vabatahtlik ja soovi korral saab osalemisest igal hetkel loobuda. Nõusolek oli vaja saada ka lapselt endalt, laps peab aru saama, et tegu on vabatahtliku osalemisega ning töö eesmärki ning protsessi tuleb neile selgitada lihtsas ja neile arusaadavas keeles (Einarsdóttir, 2007). Enne fookusgrupi intervjuu algust tutvustas töö autor end lastele, selgitas, miks ta lastega intervjuud teeb ning kuidas laste vastuseid kasutab. Pärast intervjuusid küsis töö autor, kas ta võib laste pildid endaga kaasa võtta ja selgitas lihtsas keeles, mis otstarbel pilte kasutatakse.

Õpetajatega viidi läbi poolstruktureeritud individuaalintervjuud, mis andsid võimaluse kuulda iga õpetaja seisukohti ja arvamusi. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab küsida täpsustavaid küsimusi, mis aitavad töö autoril õpetajate arusaamadest veel detailsemat informatsiooni saada (Laherand, 2010). Õpetajate intervjuu koosnes 17 küsimusest – 5 sissejuhatavast küsimusest, 11 põhiküsimusest ja ühest lisaküsimusest. Sissejuhatavad küsimused aitasid mõista õpetajate seost Rohelise kooli programmiga (näiteks „*Milline on Teie roll Rohelise kooli programmis lasteasutuses?*”; „*Millist rolli mängib Rohelise kooli programm Teie rühmas igapäevaselt?*”). Põhiküsimused jagunesid kaheks: 1) õpetajate arusaamad teemal „keskkond” (näiteks „*Mis teil seostub sõnaga keskkond?*”; „*Milline näeb välja keskkond, kus Teie tahaksite viibida?*”); 2) õpetajate arusaamad teemal „keskkonnakaitse” (näiteks „*Mida tähendab Teie jaoks keskkonnakaitse?*”; „*Millised on praegu suurimad keskkonnaprobleemid, millega me silmitsi seisame?*”). Lisaküsimus intervjuu lõpus andis õpetajatele võimaluse lisada veel omalt poolt midagi antud teemal. Õpetajate intervjuu kava on esitatud lisas 5.

Intervjuud õpetajatega viidi läbi lasteaedades vaiksuses ruumis, kus intervjuueerija ja intervjuueeritavad said olla omaette. Enne intervjuude algust küsis töö autor luba salvestamiseks, tutvustas oma töö eesmärke ning selgitas, kuidas andmeid kasutatakse. Intervjuud salvestati telefoni Voice Memos rakendusega. Keskmise intervjuu pikkus oli 18 minutit, kõige pikem intervjuu 28 minutit ja kõige lühem intervjuu 14 minutit.

Lähtuvalt uuringu eesmärgist ja uurimisküsimustest koostas töö autor nii fookusgrupi intervjuude kui ka individuaalintervjuude küsimused. Mõne küsimuse koostamisel tugines autor varasematele uuringutele (Spiteri, 2020; Torquati *et al.*, 2013). Spiteri (2020) uuris lasteaialastelt intervjuude ja joonistuste kaudu, miks on oluline kaitsta keskkonda. Spiteri (2020) palus lastel kõigepealt oma joonistusi kirjeldada ning seejärel küsis, kuidas see pilt neid end tundma paneb („*How do these problems make you feel and why?*”). Käesoleva töö autor lisas oma instrumenti samuti küsimuse „*Millise tunde see pilt sinus tekitab?*”. Spiteri (2020) uuringust selgus, et lapsed on valmis rääkima ka sellest, kuidas nemad ise keskkonda kaitsta saavad ning seetõttu lisas töö autor instrumenti ka küsimuse „*Mida saad sina teha selleks, et meid ümbritsevat keskkonda kaitsta?*”.

Torquati jt (2013) uurisid õpetajate arusaamasid ning oma töös küsisid õpetajatelt, mis on nende arvates loodus („*What is nature?*”), käesoleva töö autor laiendas küsimust ning küsis õpetajatelt „*Mis on keskkond?*”. Intervjuu küsimused kooskõlastas töö autor juhendajaga, et saada hinnang, kas küsimused on eesmärgiga kooskõlas. Prooviintervjuud viidi läbi ühe õpetaja ja kahe lapsega. Peale prooviintervjuusid viidi sisse mõned muudatused fookusgrupi intervjuudes, muudeti küsimuste sõnastust ning järjekorda. Näiteks muudeti küsimuse „*Mida meeldib sulle õues teha?*”, mille algne sõnastus oli „*Mida meeldib sulle looduses teha?*”, sõnastust ja järjekorda intervjuuküsimuste seas. Prooviintervjuus oli näha, et sõna „loodus” piiras lapse vastuseid ning see oleks võinud mõjutada ka joonistusi teemal „keskkond”, sest lapsele on justkui ette öeldud et keskkond on loodus. Samuti otsustati see küsimus tõsta kõige esimeseks küsimuseks, sest see juhatab teema sisse, laps saab alustuseks rääkida enda huvidest ja tegevustest, mida meeldib õues teha. Küsimus „*Kui ma ütlen sõna „keskkond” siis mis sulle sellega pähe tuleb?*” oli algsest mõeldud küsimiseks pärast joonistamist. Prooviintervjuud tehes oli näha, et laps soovis enne natukene sõnal „keskkond” arutleda, seega küsiti seda küsimust enne joonistamist. Muid muudatusi instrumendis läbi ei viidud.

2.3 Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Induktiivne sisuanalüüs aitab uuritavate arusaamasid mõista ja tõlgendada ning seetõttu sobib kasutamiseks uuringus, kus keskendutakse osalejate arusaamadele teema kohta (Kalmus, Masso & Linno, 2015). Induktiivsel sisuanalüüsil loob töö autor ise koodid lähtudes saadud andmetest (Kalmus, Masso & Linno, 2015).

Andmeid analüüsiti QCAMap programmi (qcamap.org) abil. Transkriptsioonis märgiti ära tähenduslikud üksused ning neile lisati kood. Kuna fookusgrupi intervjuud lastega olid

seotud ka laste joonistatud piltidega, siis olid transkribeerimise ja kodeerimise ajal joonistused töö autoril silme ees, et tekiks parem arusaam laste öeldud mõtetest. Joonistusi töö autor eraldi ei analüüsinud.

Usaldusväärseuse tõstmiseks kasutati kaaskodeerijat. Töö autor võrdles tekkinud koode ning paljud koodid ühtisid. Kaaskodeerija abil tekkis veel paar koodi, mida töö autor ise algselt ei märkinud, kuid tundis, et need on kasulikud ja vajalikud. Koodipuu on leitav lisast 6.

Saadud koodid loeti korduvalt üle ning määrati kategooriatesse. Esimesel uurimisküsimusel, „Millised on lasteaialaste arusaamad keskkonnast?“, tekkis kaks peakategooriat: 1) looduskeskkond; 2) inimeste loodud keskkond. Teisel uurimisküsimusel, „Millised on lasteaialaste arusaamad keskkonnakaitsest?“ tekkis kolm kategooriat: 1) probleemid; 2) tagajärjed; 3) lahendused. Kolmandal uurimisküsimusel, „Millised on koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnast?“, tekkis kolm kategooriat: 1) füüsiline keskkond; 2) inimene ja keskkond; 3) erinevate osapoolte roll keskkonna arusaamade kujundamisel. Neljandal uurimisküsimusel, „Millised on koolieelse lasteasutuse õpetaja arusaamad keskkonnakaitsest?“, tekkis kolm kategooriat: 1) probleemid; 2) tegevused; 3) erinevate osapoolte roll keskkonnakaitse arusaamade kujundamisel. Näide kategooria moodustumisest on leitav tabelis 1.

Tabel 1. Uurimisküsimuse „Millised on Rohelise kooli programmis osalevate lasteaialaste arusaamad keskkonnast“ kategooria moodustumine

Tähenduslik üksus	Kood	Alakategooria	Peakategooria
„Et seal on puud“	Taimed		
„Mul oli üks kord värava peal orav (...)“	Loomad		
„Lepatriinu näiteks“	Putukad	Elusloodus	Looduskeskkond
„Ma tegin pilved, sest vihma sajab“	Ilmastikunähtused		
„Vesi ja kaks puud, sest see on põnev“	Vesi		
„Et nagu universum, see on igal pool“	Universum ja päikesesüsteem	Eluta loodus	

Intervjuud lastega transkribeeriti käsitsi, kuulates helisalvestusi korduvalt, et transkriptsioon tuleks võimalikult täpne. Intervjuud õpetajatega transkribeeris töö autor kasutades veebipõhist Tallinna Tehnika Ülikooli Küberneetika Instituudi väljatöötatud

kõnetuvastusprogrammi (<http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>) (Alumäe, Tilk & Asadullah, 2018). Kuna intervjuud viidi läbi vaikes ruumis ja telefoni helisalvestuse rakendus suutis väga selgelt intervjuud salvestada, oli veebipõhine kõnetuvastus üsna täpne. Töö autor kuulas helisalvestuse ise üle ja vajadusel korrigeeris transkriptsiooni kohtades, kus veebipõhine kõnetuvastus ei olnud päris täpne. Transkriptsioonist jäeti välja täitesõnad. Kirjalik tekst vormistati Wordis, kasutades kirjastiili Times New Roman, suurus 12, reavahe 1,5. Laste intervjuude transkriptsiooni pikkus oli keskmiselt kuus lehekülge ja õpetajate intervjuud keskmiselt viis lehekülge. Laste ja õpetajate intervjuude kogupikkus oli 54 lehekülge. Õpetajate transkriptsioonis kasutati märke K – küsija ja V – vastaja. Laste intervjuude transkriptsioonis kasutati märke K – küsija ja lastele määrati number 1–5 (nt „Laps 1”, „Laps 2”).

3. Tulemused

Käesoleva töö eesmärk oli välja selgitada, millised on lasteaialaste ning koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest. Tulemused on välja toodud uurimisküsimuste kaupa.

3.1 Lasteaialaste arusaamad keskkonnast

Esimese uurimisküsimuse alla tekkis kaks peakategooriat: 1) looduskeskkond (alakategooriad: elusloodus ja eluta loodus); 2) inimese loodud keskkond. Järgnevalt kirjeldatakse tulemusi kategooriate kaupa.

3.1.1 Looduskeskkond

Uuringus osalenud lastele seostus sõnaga „keskkond” eelkõige just looduskeskkond. Joonistati ja räägiti nii eluta loodusest, kui ka elusloodusest. Eluslooduse all mainisid lapsed erinevaid taimi, putukaid ja loomi. Taimedest toodi välja erinevaid puid, enamjaolt rääkisid lapsed lihtsalt „puust” ja ei täpsustanud puuliiki, kuid mainiti ka konkreetselt näiteks kuusepuud. Samuti toodi välja puudelt saadavaid vilju näiteks ploome. Putukatest toodi välja mesilast ja lepatriinut. Uuringus osalenud lapsed tõid välja loomi, keda on nähtud multikates ja telesaadetes – näiteks krokodill. Toodi välja ka neid loomi, kellega lastel on endal olnud kokkupuude ja isiklik kogemus.

„Mul oli üks kord värava peal orav, tahtsin talle pähklit anda, aga jooksis minema.”(Laps 1.rühm)

„Mina tegin ka oma kassi, sest mu kass on nii nунnu ja ta ajab karvu hästi palju.” (Laps 2. rühm)

Eluta looduse all töid uuringus osalenud lapsed välja erinevaid ilmastikunähtuseid, räägiti vihmast ja äikesest, lapsed mainisid, et nad on ise näinud äikest ja välku. Lapsed töid välja, et neile meeldib soe ilm, aga ka vihmaveega on lõbus mängida.

„/.../ et sellepärast, et mulle meeldib soe ilm, et siis ei pea riideid selga panema. Aga tead kui meie olime meie kodus siis akna taga oli näha ka pilvine ilm, et hakkas vihma sadama, aga et siis saab veega mängida.” (Laps 3. rühm)

Samuti olid intervjueritud lapsed seda meelt, et keskkond on kõik see, mis on meie ümber, taevas ja maa. Lapsed mainisid ka seda, et keskkond ongi kogu universum.

3.1.2 Inimese loodud keskkond

Uuringus osalenud lapsed tajusid keskkonda lisaks inimese loodud keskkonnana. Lapsed töid välja sotsiaalse keskkonna, mainiti, et keskkond on nende perekond – nende ema ja isa. Keskkonna all tajusid lapsed ka üksteist, oma rühmakaaslasi.

„Keskkond on nagu see, oleme nagu meie, keskkond on nagu see meie tiim ja rühm.” (Laps 1. rühm)

Inimese loodud keskkonna all mõtlesid intervjueritud lapsed ka tehnikavahendeid. Lapsed rääkisid ka robotitest, arvutitest, telekast ja arvutimängudest. Toodi ka välja, et keskkond, milles end kõige õnnelikumalt tuntakse on see, kus saab mängida arvutimänge. Samuti mainiti vaba aja veetmise võimalusi, mis on inimeste poolt loodud ja täiustatud.

„Ma joonistasin jalkaplatsti, et väravad ja, sest jalka on äge.” (Laps 1. rühm)

„Mulle meeldib hüpata ... ikka batuudi peal.” (Laps 4. rühm)

Keskkonnast rääkides ilmnas uuringus osalenud laste jutust, et keskkonna all tajuvad nad ka Eesti julgeolekut. Lapsed joonistasid pilte, mis kujutasid sõdureid, kes kaitsevad Eesti Vabariiki.

„Seal tegin sõdureid, sest mulle meeldivad, siin on Eesti lipp ka ja kaitsevad Eesti Vabariiki, ja see pruun asi seal on punker.” (Laps 4. rühm)

Vastuseks esimesele uurimisküsimusele ilmnas, et lapsed oskavad arutleda looduskeskkonnast ja inimese loodud keskkonnast. Keskkonna all tajuti eelkõige just looduskeskkonda, aga lapsed kirjeldasid ka sotsiaalset ja tehiskeskkonda.

3.2 Lasteaialaste arusaamad keskkonnakaitsest

Järgnevalt uuriti lasteaialaste arusaamasid keskkonnakaitsest. Tekkis kolm kategooriat: 1) probleemid; 2) tagajärjed; 3) lahendused.

3.2.1 Probleemid

Uuringus osalenud lapsed tõid välja erinevaid probleeme, mida nad hetkel ümbritsevas keskkonnas tajuvad või on kuulnud. Lapsed leidsid, et suur probleem keskkonnas on jäätmed. Toodi välja, et prügi visatakse maha, prügikastist mööda, auto akendest välja ja ka vette. Samuti toodi välja, et suitsukonisid visatakse maha ning see on suur probleem. Laste sõnul on inimesed laisad ning seetõttu ei viitsi nad otsida prügikaste ja lihtsam on prügi maha visata.

„/.../, inimesed viskavad prügi maha, neil on lihtsalt suva, nad on laiskvorstid.“ (Laps 2. rühm)

Teise probleemina toodi välja ka taimestiku hävitamine. Intervjueeritud lapsed tõid välja, et inimesed lõövad puud jalaga ning puudesse tekivad seetõttu mõrad sisse. Selline käitumine tapab nende sõnul loodust. Samuti toodi välja, et võetakse maha puud, mis tegelikult ei ole haiged ning selliste puude mahavõtmine ei ole põhjendatud.

„Üks paha tahab head puud ära lõhkuda, see on tervislik puu, et ta on paha mees, /.../. Sest ta tahab lindude pesa ära hävitada, kus linnud elavad.“ (Laps 4. rühm)

Uuringus osalevad lapsed tõid murekohana välja ka sõja ning katastroofid, mis võivad juhtuda nende enda perega. Näiteks toodi välja, et neile tekitab muret see, et nende maja võib ära põleda ning seetõttu peavad nad peavad kolima uude kohta.

3.2.2 Tagajärjed

Järgmisena tõid uuringus osalenud lapsed välja erinevate probleemide tagajärge. Esiteks, mõeldi sellele, millised on nende probleemide tagajärjed loomadele. Toodi välja, et prügi maha visates võivad loomad ja linnud seda süüa hakata, arvates, et see on toit, aga seejärel hoopis hukkuda. Samuti mainiti, et vette visatud prügi on halb kaladele.

„Ja kui sa suitsetad ja viskad ühte auku, siis võib minna merre, siis loomad võivad ära surra.“ (Laps 4. rühm)

Uuringus osalenud lapsed tõid välja ka tagajärge, mida need probleemid inimestele tekitavad. Toodi välja, et kui inimesed viskavad prügi vette ja kalad surevad, siis on poodides vähem kala, mida inimesed osta saavad. Samuti toodi välja, et kui inimesed viskavad auto aknast prügi välja, siis tagant tulevad autod sõidavad prügi otsa ning rehvi võib minna katki. Suitsukonide maha viskamise probleemi juures toodi välja ebameeldiv lõhn, mis lastele ei meeldi.

3.2.3 Lahendused

Viimaseks mõtisklesid uuringus osalenud lapsed selle üle, kuidas neid probleeme lahendada ja kuidas keskkonda kaitsta. Lapsed tõid välja, et üks kõige lihtsam viis, kuidas keskkonda kaitsta on see, et ei tasugi prügi maha visata. Kui prügi on juba aga maha visatud, siis võiks seda koristada. Lapsed leidsid, et võõrast prügi võiks aga kindlasti korjata kindad käes ja mask ees. Arvati, et kui nad näevad, et keegi viskab prügi maha, siis võiks teavitada ka täiskasvanut, kes saab probleemiga edasi tegeleda.

„Näiteks nii ka on vahepeal, et näiteks mingi inimene näeb kaugel, et pätt viskab prügi vette ja siis mingi onu ütleb, et see pole hea ja võib politseisse helistada.“ (Laps 1. rühm)

Toodi välja ka loomade aitamine, näiteks arvasid lapsed, et kui mõni loom on saanud viga, siis tuleks teda ise aidata ja panna talle side ümber või plaaster peale, või siis viia loomakliinikusse.

Uuringus osalenud lapsed rääkisid ka taaskasutusest kui viisist keskkonda kaitsta. Lapsed mainisid, et kui neil läheb mõni mänguasi katki, siis saab selle anda oma vanematele parandamiseks. Toodi välja, et need asjad, mis endale enam ei meeldi või ei sobi, saab anda sõbrale kasutuseks.

Vastuseks teisele uurimisküsimusele ilmnas, et lapsed oskavad keskkonnaprobleemide all välja tuua jäätmed, taimestiku hävimise, inimeste hoolimatuse ja julgeoleku. Samuti toodi välja, et probleemid mõjutavad nii inimesi kui ka loomi. Lapsed pakkusid välja lahendusi, kuidas neid probleeme oleks võimalik lahendada ja mida nad saaksid nende lahendamiseks ise teha.

3.3 Koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnast

Kolmandaks uuriti koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamasid keskkonnast, peatükis kirjeldatakse tulemusi tekkinud kategooriate kaupa: 1) füüsiline keskkond; 2) inimene ja keskkond; 3) erinevate osapoolte roll keskkonna arusaamade kujundamisel.

3.3.1 Füüsiline keskkond

Õpetajatel oli alguses raske oma mõtteid sõnadesse panna. Ehkki nad kasutavad sõna „keskkond” väga palju, siis ei ole nad enda jaoks eriti mõtestanud, mis see keskkond on. Suures osas tajusid uuringus osalevad õpetajad keskkonda just füüsilise keskkonnana. Toodi välja, et keskkond on kõik see, mis on nende ümber, see koht kus nad parasjagu on.

„Ohoho, keskkond ... keskkond on hästi lai mõiste, keskkond, see on kõik, mis minu ümber praegu, et siin töökeskkond, õpikeskkond, looduskeskkond ..., et põhimõtteliselt sinna alla saab nagu kõike, kõike, kõike panna.” (Õpetaja 1)

Uuringus osalenud õpetajate vastustest tuli välja, et füüsilise keskkonna all tajuvad nad eelkõige looduskeskkonda. Toodi välja, et meid ümbritsevas looduskeskkonnas on palju seda, mis pakub neile positiivseid emotsioone, väljendati tänulikkust oma kodumaa looduse eest. Õpetajad tõid välja, et looduskeskkonnas naudivad nad olemist nii oma vabal ajal kui ka tööalaselt. Koos enda lastega käiakse jalutamas ja metsas ning lasteaialastega tehakse erinevaid väljasõite loodusesse ja käiakse jalutamas. Uuritavad lisisid, et Eestis on kerge looduse lähedal olla, sest isegi linnas olles võib kuulda linnulaulu ning lähim mets on mõne hetke kaugusel.

„No Eestis on ju see, et alati see, et nagu paar minutit ja sa oled kuskil looduses. Linnud laulavad ka linnas. Käisin nädalavahetusel Tallinnas ja iga kandi peal muustrastas, muudkui laulis nii kõvasti, ükskõik nii kesklinnas kui äärelinnas, nagu lakkamatult, et selles mõttes, et see loodus on meil ikkagi nagu lähedal.” (Õpetaja 1)

Füüsilise keskkonna all tõid uuringus osalenud õpetajad välja ka tehiskeskkonna. Toodi välja ka kodune keskkond. Leiti ka, et viimasel ajal seostub meid ümbritseva keskkonnaga see, et linnades põletatakse prügi ning see häirib kaaskodanike heaolu.

3.3.2 Inimene ja keskkond

Keskkonnast rääkides nimetati inimese ja keskkonna vahelist side ja harmoonia. Näiteks seostasid õpetajad keskkonnaga rohelist mõtlemist, toodi välja, kuidas inimene keskkonnas saab olla „roheline” – taaskasutus, vee kokkuhoid, prügi sorteerimine, energia säästmine.

„/.../ see roheline mõtlemine, see roheline tegutsemine, et see ongi igapäevaelu osa, et rühmas, mis võib-olla kõige rohkem silma paistab, ongi see, et me sorteerime rühmas prügi. Et meil on erinevad prügikastid rühmas, teeme seda.” (Õpetaja 1)

Intervjueeritud õpetajad tõid keskkonnast rääkides sisse ka vaimse tervise. Toodi välja, et selleks et end ümbritsevas füüsilises keskkonnas hästi tunda, tuleb kõigepealt luua rahu enda sees ning oma vaimset tervist prioritseerida.

„/.../ vaimse tervise teema on meil pikalt olnud fookuses. Et just suhted inimeste vahel, aga suhted ka minu endaga. Ala, kui ma lähen kuskile metsa, ma olen seal üksinda, aga kui mul mõtted peas on mingi virrvarr, siis mul ikkagi ei ole hea selles keskkonnas olla, nii et kõik kõigepealt algabki minu enda mõtlemisest ja siis suhetes teistega.” (Õpetaja 1)

Mainiti lisaks tervisliku toidu tähtsust, mis on samuti inimese vaimse tervise juures väga tähtis.

3.3.3 Erinevate osapoolte roll keskkonna arusaamade kujundamisel

Uuringus osalenud õpetajad selgitasid, milline on nende kui õpetaja roll keskkonna arusaamade kujundamisel. Kõik õpetajad tõid välja, et nende roll on olla eeskuju lapsele, sest lapsed võtavad kiiresti õppust ja märkavad palju, toodi välja, et ei piisa ainult rääkimisest, vaid peab ka tegudes ette näitama.

„Väga suur roll. Lasteaias, kõige olulisem. Muidugi kodu ka, aga lasteaias õpetaja ikka see, kes mitte ainult ei peaks nagu rääkima vaid peaks ette näitama. Kui ma ainult räägin siis see ei too tulemusi. Õpetaja on eeskuju igas mõttes.” (Õpetaja 2)

Samas tuli ka välja, et õpetajad alati ei käitu oma õpetuste järgi. Näiteks tõi üks uritav välja, et tihti ütleb ta oma lasteaialastele, et nad tegutseksid tema sõnade ja mitte tema tegude järgi. Õpetaja viitas sellele, et ta alati ei käitu keskkonnasõbralikult ja nii nagu ta lastele räägib.

Õpetajad tõid välja, et lasteaias ja lasteaiasõpetaja töö on laduda lapsele teadmiste vundament. Kuigi oma osa on ka kodul, siis lasteaias on see koht, kus saab kõik alguse, põgusalt mainiti ka lastevanemate rolli.

„Kui lastele siin midagi räägid, nemad lähevad koju, räägivad seal. Et seal ka võib-olla mõnda vanemat võib-olla ei kõiguta, aga teisi vanemaid huvitab.” (Õpetaja 4)

Uuringus selgus lisaks, milline on õpetajate arvates Rohelise kooli programmi roll nende keskkonnaga seotud arusaamade kujunemises. Kõik uuringus osalenud õpetajad on mingil hetkel võtnud osa Rohelise kooli programmi keskkonnatöörühmast. Üks õpetaja on siiani töörühmas tegev. Kõik õpetajad tõid välja, et lasteaias on väga aktiivne ja töökas keskkonnatöörühm, mis veab programmi toimimist, mainiti, et kohati on infot ja tegevusi isegi liiga palju. Üks õpetaja tõi välja, et tema jaoks viis Rohelise kooli programmi töörühmas olemine fookuse liigselt rühma tööst mujale.

„Olin selles rohelistes töörühmas, samas ma mõtlesin, ma nii roheline ei ole, et ma natuke heledam. Ja nad jah, liiga kõrge lennuga minu jaoks, et lasteaias on lasteaias, üks ole. Keskenduksin nagu rohkem rühma tööle.” (Õpetaja 3)

Samuti tuli välja, et Rohelise kooli programm ei ole suuresti õpetajate isiklike arusaamade keskkonnast muutnud. Toodi välja, et vaated keskkonnast ei ole muutunud ja isiklikus elus tehakse samu tegevusi, mida juba enne programmiga liitumist (näiteks prügi sorteerimine). Samas toodi välja, et tänu Rohelise kooli programmile on lasteaias kergem püsida fookuses ning pidevalt ollakse infoväljas ning saadakse inspiratsiooni, mida lastega

teha ja kuidas keskkonnateemasid nendega käsitleda. Mainiti, et kuigi igapäevaselt rühmas Rohelise kooli programmist ei räägita, siis programmi teemad on põimitud igapäeva tegevustesse – näiteks vee ja energia säästmine.

Kolmanda uurimisküsimuse tulemused näitasid, et õpetajad mõistava keskkonna all eelkõige looduskeskkonda. Toodi välja, et õpetaja roll on olla eeskujuks lastele ning Rohelise kooli programmis osalemine aitab lasteaias tegevusi planeerides hoida fookust ka keskkonnateemadel.

3.4 Koolieelse lasteasutuse õpetajate arusaamad keskkonnakaitsest

Neljandaks uurimisküsimuse alla tekkis kolm kategooriat: 1) probleemid; 2) tegevused; 3) erinevate osapoolte roll keskkonnakaitse arusaamade kujundamisel.

3.4.1 Probleemid

Uuringus osalenud õpetajad tõid ühe keskkonnaprobleemina välja jäätmed. Toodi välja, et kõikjal on palju plasti ja kilet. Jäätmete juures toodi lisaks välja, et prügi on midagi, mida märkavad ka lasteaialapsed. Näiteks linna peal jalutades pööravad tähelepanu, kui näevad maas prügi ning soovivad seda ka kokku korjata.

„Eks lapsed ikka märkavad igasuguseid asju, jaa ja reedel lapsed just olid teise õpetajaga just käinud hoovi peal ja siis ka noh, et mida siis oleks vaja teha, et korda saada ja siis mingi kiletükk oli kuskil aiavahel ja siis üks võttis selle kile kätte ja ütles, et „See sodi on vaja siit ära korjata!“.” (Õpetaja 4)

Samas tõi üks õpetaja välja, et tema arvates tema maakonnas ja üleüldiselt Eestis käitutakse prügiga üldiselt hästi, sorteeritakse ja kogutakse kokku. Ühe probleemina nimetati ka globaalset soojenemist. Toodi välja, et globaalne soojenemine on ehk kõige tähtsam ja laiaulatuslikum probleem meid ümbritsevas keskkonnas. Sellest probleemist rääkimine lastega on õpetajate sõnul võimalik, ent alustada tuleb lihtsalt ja rääkida tuleb lastele arusaadavas keeles. Õpetajad tõid välja ka veepuuduse, ent mainisid, et Eestis sellega probleemi pole. Samas leiti, et Eestis ja ka mujal maailmas on probleem toidu raiskamisega. Suure probleemina mainiti tarbimist meie ühiskonnas. Toodi välja, et inimesed tahavad uusi asju ning lihtne on osta uus, selle asemel, et parandada vana. Tarbimise all mainiti ka seda, et ühel hetkel saavad ressursid, millega uusi asju teha, otsa. Leiti, et suure tarbimisega ja ressursside liigse kasutamisega koormatakse meie planeet üle.

3.4.2 Tegevused

Teisena tõid õpetajad keskkonnakaitse all välja viise, kuidas keskkonda kaitsta ning lahendusi eelnevalt nimetatud probleemidele. Ühiselt nimetasid kõik õpetajad taaskasutuse olulisust. Üks õpetaja tõi välja taararingluse ja ka klaastaara eelistamise. Mainiti, et tegevused, kuidas taaskasutada võivad olla väga loogilised ja lihtsad ning alati ei mõtlegi selle peale, et nüüd toimub taaskasutus.

„/.../, et tegelikult ma arvan, et Eestis, mis ühelt poolt oli kohutav aeg, aga tegelikult säästmist õpetas küll inimestele väga see Nõukogude aeg ikkagi, see et asju polnudki ja siis ma pidingi seda paberit sealt nurgast lõikama, et jumala pärast, et jaguks, sest ma ei tahtnud minna poodi ja osta neid asju. Et selles mõttes ma arvan, et see eestlastel võib-olla on see selline säästmine nagu loomulikum võib-olla kuskil lääne ühiskonnas.” (Õpetaja 1)

Mainiti, et ka lasteaias on erinevaid viise, kuidas taaskasutust sisse tuua.

„/.../, meil loodi selline riiul, kus kõik rühmad viivad siis enda mängu ja mänguasju, mida nad ei mängi ja see ka taaskasutus, et me ei osta nagu kogu aeg uusi asju, vaid proovime võimalikult vähe osta, võimalikult palju kasutada kõike, mis on juba olemas.” (Õpetaja 2)

Samuti mainisid õpetajad prügi sorteerimist ja elurikkuse kaitsmist. Ühe lasteaia õpetajad tõid näiteks välja, et nende lasteaias enam lehti ei riisuta ning on jäetud ka niitmata alasid, et rikastada taimestikku lasteaia territooriumil. Õpetajad mainisid ka loomade kaitset ning seda, kuidas ei tohi reostada loomade talvituskohti. Samas oli üks õpetaja kahtleval seisukohal, kas üksikinimese tasandil on võimalik midagi ära teha, näiteks tõi ta välja, et isegi kui inimesed sõidavad elektriautoga, siis lennukid ikkagi lendavad ja saastavad õhku.

Toodi lisaks välja, et kuigi õpetajad on teadlikud, et näiteks ühistransport ja jalgrattasõit on keskkonnasõbralikumad kui auto, siis mugavuse huvides sõidetakse ikkagi ka palju autoga.

3.4.3 Erinevate osapoolte roll keskkonnakaitse arusaamade kujundamisel

Õpetaja rolliks keskkonnakaitse teemadel tajuvad uuringus osalenud õpetajad taas eeskujuks olemist lastele. Samuti tõid uuritavad välja, et õpetaja roll on pakkuda lastele võimalust ise asju läbi proovida. Kaks õpetajat mainisid, et Rohelise kooli programm ei ole nende vaateid keskkonnakaitsest eriliselt avardanud, vaid nad olid teadlikud juba varasemalt ja keskkonnateemad on alati hingelähedased olnud.

„Võib-olla mitte väga palju avardanud selles mõttes, et võib-olla minu teadlikkus ja, aga sellised hoiakud olid juba ka enne. Mina olin näiteks see, kui enne, kui me ei sorteerinud prügi, ma viisin osa prügi koju, siis kodus ma sorteerisin.” (Õpetaja 1)

Osad õpetajaid aga arvas, et Rohelise kooli programm siiski on nende vaateid laiendanud ning pidevalt infotulva sees olemine on teadlikkust keskkonnakaitsest suurendanud.

4. Arutelu

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on Rohelise kooli programmis osalevate koolieelse lasteasutuse õpetajate ja lasteaiialaste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest.

Esimese uurimisküsimuse vastuseks leiti, et lapsed mõistavad sõna „keskkond“ all just eelkõige looduskeskkonda. Sarnaselt leidsid ka Spiteri jt (2020) ja Cengizoğlu jt (2020) oma uuringutes, tuues välja, et lastel seostus sõnaga „keskkond“ loodus. Käesolevas uuringus rääkisid lapsed just nendest loomadest, kellega neil endal on isiklik kogemus. Samasugune tulemus ilmnas Madden ja Liang (2016) uuringus, lapsed mainisid neid elemente, millega nad ise on kokku puutunud. Sellest tulenevalt saab väita, et laste arusaamasid keskkonnast kujundavad need teemad, millega nad on ümbritsetud. Kuna Rohelise kooli programmi tõttu on lapsed lasteaias süsteemselt ja terviklikult ümbritsetud keskkonnateemadest, siis võib Rohelise kooli programmi pidada eelduseks laste keskkonnateadlikkuse suurenemisel.

Varasemalt on leitud, et tänapäeva lastel on aina vähem kokkupuudet looduskeskkonnaga ning kõike on võimalik leida ka nutiseadmetest (Cengizoğlu *et al.*, 2020). Kuigi käesolevas uuringus tõid lapsed keskkonda kirjeldades välja ka arvutimängud, siis võis laste vastustest välja lugeda, et neil on lisaks tehiskeskkonnale mitmekülgsed kogemusi looduskeskkonnas. Eestis on metsad linnade lähedal ning rohelist on ka linnades üpris palju. Seega on Eestis kergem looduskeskkonnas viibida ja kogemusi saada, kui paljudes muudes Euroopa riikides. Lisaks kinnitasid siinse uuringu tulemused, et Rohelise kooli programmi raames viiakse läbi tegevusi, mis kutsuvad lapsi veelgi rohkem looduskeskkonda avastama ja märkama.

Teise uurimisküsimuse vastuste analüüsist selgus, et suure probleemina näevad lapsed jäätmeid. Samamoodi selgus ka Melis jt (2020) uuringust, et lapsed mõistavad, et kõik prügi ei lagune looduses ning see võib teha kahju loomadele, kes võivad näiteks plasti alla neelata või jääda kilekotti kinni. Jäätmetega puutuvad lapsed igapäevaelus sageli kokku ning lastel on lihtsam arutleda teemadel, millega neil on vahetu kogemus. Kuna meie ümber on palju jäätmeid, siis võib oletada, et just seetõttu näevad lapsed jäätmeid suure probleemina.

Rohelise kooli programmis on jäätmetele tähelepanu pööratud kahe teemaga: „jäätmed” ja „prügi”. Eestis on jäätmete sorteerimine tehtud inimestele mugavaks ning erineva prügi jaoks on olemas spetsiaalsed prügikastid ka paljudes lasteaedades, mis tähendab, et lapsed saavad prügi sorteerimist harjutada juba lasteaias ning prügi teemat on mugav lasteaias käsitleda.

Uuringust selgus, et lapsed mõistavad keskkonnakaitse olulisust nii looduse kui ka inimese vaatepunktist. Lapsed tõid välja, et keskkonda tuleb kaitsta, et säiliks loomade heaolu, ent toodi välja ka keskkonnakaitse põhjused, mis on inimese heaolule kasulikud. Varasemates uuringutes on samuti leitud, et laste jaoks on oluline nii loomade heaolu kui ka see, et inimestel oleks hea ja et nende endi heaolu poleks häiritud (Spiteri, 2020a). Seega oskavad lapsed lisaks enda heaolule märgata ka teiste elusolendite heaolu. Käesolevas uuringus osalenud lapsed rääkisid ka oma koduloomadest ning võib eeldada, et kui lapsel on koduloom, kelle eest peab ta hoolt kandma, oskab laps loomade heaolu väärtustada.

Kolmanda uurimisküsimusega selgus, et uuringus osalenud koolieelse lasteasutuse õpetajad tajuvad keskkonna all eelkõige just looduskeskkonda. Sarnaselt on leidnud ka Torquati jt (2013). Täpsemalt tõid õpetajad keskkonna all välja looduskeskkonna, tehiskeskkonna, kultuurilise keskkonna ja vaimse keskkonna. Teooria järgi hõlmab keskkond elus keskkonda ja eluta keskkonda, looduskeskkonda ja tehiskeskkonda, füüsilist keskkonda ja vaimset keskkonda, kultuurilist keskkonda ja poliitilist keskkonda (Spiteri *et al.*, 2020, viidatud Smyth, 1998 j). Seega seostasid õpetajad keskkonda looduskeskkonnana, kultuurilise keskkonnana, tehiskeskkonnana ja vaimse keskkonnana, ent õpetajate vastustest ei ilmnunud seost poliitilise keskkonnaga. Kuna õpetajad puutuvad igapäevaselt kokku lasteaiaga, siis võisid mõjutada nende vastuseid just selles keskkonnas käsitletavat teemat. Poliitilisi teemasid võib õpetajal olla lastega raske käsitleda.

Viimase uurimisküsimuse vastusena ilmnnes, et õpetajad oskasid välja tuua erinevaid probleeme meid ümbritsevas keskkonnas, nii Eestis kui ka globaalselt, ning arutada ka selle üle, kuidas nende probleemide lahendamisele kaasa aidata. Probleemidena toodi välja näiteks jäätmepuudus, kliimasoojenemine, liigne tarbimine, elurikkuse hävimine. Varasemalt on õpetajad arutlenud järgnevate keskkonnaprobleemide üle: elurikkus, süsinikuringe, osoonikihi hõrenemine ja globaalne soojenemine (Summers *et al.*, 2010). Mõlemas uuringus on ühiselt leitud, et globaalne soojenemine ja elurikkuse hoidmine on probleemid, millega tuleb tegeleda. Süsinikuringele ja osoonikihi hõrenemisele antud töös õpetajad ei viidanud. Käesolevas uuringus ei olnud õpetajatele ette antud konkreetseid probleeme, mille üle arutleda ning õpetajad pidid ise välja tooma keskkonnaprobleeme, arvatavasti toodi esmalt

välja just neid probleeme, millega rohkem kokku puututakse – näiteks jäätmed ja elurikkuse hävimine.

Uuringus osalenud õpetajad leidsid, et nende kui lasteaiaõpetaja ülesanne on olla eeskujuks lapsele ning et keskkonnaharidus peaks olema olulisel määral käsitletav ka juba lasteaias. Sarnaselt leidis ka Türkoğlu (2019) oma uuringus, kus õpetajad töid välja, et lasteaiaõpetajal on suur roll keskkonnahariduslike teadmiste edasi andmisel. Lapsed veedavad lasteaias suure osa oma päevast ning õpetajal on oluline osa laste väärtushinnangute ja käitumismustrite kujunemisel. Samuti on oluline keskkonda väärtustavate käitumismustrite tekkimine juba lasteaias, sest nii on võimalik luua alus teadlike täiskasvanute kujunemisele, kes väärtustavad end ümbritsevat keskkonda.

Uuringus osalenud õpetajad töid välja, et Rohelise kooli programmis osalemine aitab hoida lasteaias fookust keskkonnateemadel ja pidevas infoväljas olemine inspireerib ja toetab õppetegevuse planeerimist. Sarnaselt on leidnud Rosenberg (2020), kelle uuringust ilmnes, et õpetajad hindavad Rohelise kooli programmis osalemist, väärtustatakse materjale ja ideid, mida Rohelise kooli programm neile pakub. Rohelise kooli programmi üheks eesmärgiks on pakkuda toetust ja inspiratsiooni õpetajatele. Õpetajad peavad igapäevaselt mõtlema lastele välja tegevusi, mis aitaksid Koolieelse lasteasutuse riiklikku õppekava (2008) täita. Rohelise kooli programmi teemad on seotud ka Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) teemadega. Seega võiks eeldada, et Rohelise kooli programmis osalemine teeb õpetajate elu lihtsamaks, kuna neil on keskkonnateemaliste tegevuste jaoks võimalik inspiratsiooni saada süsteemselt ja pidevalt.

4.1 Töö piirangud ja praktiline väärtus

Töö piiranguna saab välja tuua selle, et kuna tegu on kvalitatiivse uuringuga ja töö valim oli väike, siis ei saa antud tulemustest teha üldistusi. Kuna valimi üheks osaks olid lapsed ning töö autor ei olnud varasemalt lastega intervjuusid läbi viinud, siis ei osanud töö autor arvestada, et lapsed soovivad rääkida ka teemavälistest asjadest. Seetõttu oli töö autoril kohati raske intervjuusid fookuses hoida. Samuti saab piiranguna välja tuua selle, et kuna uurimismeetodiks oli intervjuu, siis uuritavatel ei pruugi intervjuu ajal teema kohta kõik meelde tulla, mida tegelikult öelda sooviks. Selle vältimiseks, saab uuritavatele pakkuda võimalust intervjuu transkriptsiooniga tutvuda, et soovi korral oma vastuseid veel täiendada.

Töö praktiliseks väärtuseks saab lugeda seda, et töö võimaldas lähemalt uurida laste arusaamasid otse nende enda käest, ning selle abil saada aimdust laste mõttemaailmast. Lastemõtteid on oluline uurida, sest nii saavad õpetajad aimu, millised teemad on lastele seoses

keskkonnaga meelde jäänud ning milliseid teemasid tuleks veel käsitleda. Kuna uurimus viidi läbi Rohelise kooli programmis osalevates lasteaedades, siis on töö tulemused väärtuslikud ka Tartu Loodusmajale, mis on Rohelise kooli programmi eestvedaja Eestis. Uuring annab programmi eestvedajale aimduse, millised on programmis osalevate õpetajate arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest. Õpetajate vaated programmi eestvedajale on olulised, sest õpetajatel on tähtis roll programmi läbiviimises.

Edasised uuringud saaksid keskenduda sellele, millised on Rohelise kooli programmis osalevate laste ja õpetajate arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest võrreldes nende laste ja õpetajatega, kes Rohelise kooli programmiga seotud ei ole. Selleks, et saada suurem ülevaade võiks kasutada kvantitatiivset uurimisviisi, millega saab kaasata rohkem uuritavaid.

Tänuõnad

Täna kõiki lapsi ning nende vanemaid ja lasteaiaõpetajaid, kes andsid suure panuse käesoleva töö valmimisse. Suur tänu vastutavale juhendajale, tänu kellele ma Rohelise kooli programmi lähemalt uurima hakkasin. Samuti tänan mõlemat juhendajat kommentaaride ja soovitude eest. Olen väga tänulik ka kursuseõdedele, kes mind motiveerisid ning innustasid.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Anete Jalakas

/allkirjastatud digitaalselt/

23.05.2022

Kasutatud kirjandus

- Abbas, Z. (2020). *The role of teaching methods in promoting environmental education in kindergarten: a comparative analysis of turkey and norway*. Publitseerimata magistritöö. Stavangeri ülikool
- Alumäe, T., Tilk, O., & Asadullah. (2018). Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. In K. Muischenk, & K. Müürisep (Eds). *Human Language Technologies-The Baltic Perspective* (pp. 1-8).
- Boeve-de Pauw, J., & Van Petegem, P. (2013). The effect of eco-schools on children's environmental values and behaviour. *Journal of Biological Education*, 47(2), 2157-6009.
- Cengizoglu, S., Olgan, R., & Teksöz, G. (2020). Preschool children's perceptions on human-environment relationship: follow-up research. *Early Child Development and Care*, 1-22.
- Changing Together. Eco-schools 1994-2019 (2019). *Eco-schools global*.
<https://www.ecoschools.global/changing-together-ecoschools-19942019>
- Cincera, J., Kroufek, R., Simonova, P., Broukalova, L., Broukal, V., & Skalík, J. (2017). Eco-School in kindergartens: the effects, interpretation, and implementation of a pilot program. *Environmental Education Research*, 23(7), 919-936.
- Eco-Schools global* (2021). <https://www.ecoschools.global/>
- Einarsdóttir, J. (2007). Research with children: methodological and ethical challenges. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), 197-211.
- Einarsdóttir, J., Dockett, S., & Perry, B. (2009). Making meaning: children's perspectives expressed through drawings. *Early Child Development and Care*, 179(2), 217-232.
- Girgin, S., & Yüksel, Y. (2020). Comparison of Students at Eco-schools, Eco-Schools With Green Flag And Ordinary Primary Schools in terms of Environmental Literacy. *Special Topics in Science Education Research*. (pp. 35-55).
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*.
<https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja I, 2008, 23, 152*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>
- Krnel, D., & Naglič, S. (2009). Environmental literacy comparison between eco-schools and ordinary schools in Slovenia. *Science Education International*, 20(1), 5-24.
- Laherand, M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk
- Madden, L., & Liang, J. (2016). Young children's ideas about environment:

- perspectives from three early childhood educational settings. *Environmental Education Research*, 23(8), 1055-1071.
- Melis, C., Wold, P-A., Bjorgen, K., Moe, B. (2020). Norwegian Kindergarten Children's Knowledge about the Environmental Component of Sustainable Development. *Sustainability*, 12(19), 8037.
- Murumaa-Mengel, M. (2014). *Loovuurimismeetodid*. <https://samm.ut.ee/loovuurimismeetodid>
Rohelise kooli programm (s.a.). *Tartu Loodusmaja*.
<https://www.tartuloodusmaja.ee/rohelise-kooli-programm-tutvustus/>
- Rämmer, A. (2014). *Valimid*. <http://samm.ut.ee/valimid>
- Spiteri, J. (2020a). Early Childhood Education for Sustainability. *Quality Education*. (pp. 1-12).
- Spiteri, J. (2020b). Why is it important to protect the environment? Reasons presented by young children. *Environmental Education Research*, 27(2), 175-191.
- Spiteri, J. (2020c). Can you hear me? Young children's understanding of environmental issues. *International Studies in Sociology of Education*, 30(1/2), 191-213.
- Spiteri, J., Higgins, P., & Nicol, R. (2020). It's like a fruit on a tree: young Maltese children's understanding of the environment. *Early Child Development and Care*. 1-17.
- Summers, M., Kruger, C., Childs, A., & Mant, J. (2010). *Primary school teachers' understanding of environmental issues: an interview study*.
- Torquati, J., Cutler, K., Gilkerson, D., & Sarver, S. (2013). Early childhood educators' perceptions of nature, science, and environmental education. *Early Education & Development*, 24(5), 721-743.
- Türkoğlu, B. (2019). Opinions of preschool teachers and pre-service teachers on environmental education and environmental awareness for sustainable development in the preschool period. *Sustainability*, 11(18), 1-35.
- Özsoy, S., Ertepinar, H., & Saglam, N. (2012) Can eco-schools improve elementary school literacy levels? *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 13(2), 1-25.

Lisad

Lisa 1. Uuringus osalemise palve

Tere!

Mina olen Anete Jalakas, Tartu Ülikooli koolieelse lasteasutuse õpetaja tudeng, ning kirjutan hetkel oma bakalaureusetööd teemal „Rohelise kooli programmis osalevate koolieelse lasteasutuse õpetajate ja laste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest”. Seoses sellega soovin viia läbi fookusgrupi intervjuud lastega (5-7a) ning individuaalsed intervjuud õpetajatega. Teie lasteaed on liitunud Rohelise kooli programmiga ning saanud keskkonnamärgise „Roheline lipp” ning seetõttu uurin, kas te oleksite valmis minu uuringus osalema? Intervjuud soovin viia läbi kahes erinevas rühmas, viie lapse ning kahe õpetaja seas (mõlemas rühmas fookusgrupi intervjuu 5 lapsega ning individuaalne intervjuu ühe õpetajaga).

Järgnevalt kirjeldan natukene lähemalt, kuidas olen planeerinud oma uuringut läbi viia. Lastelt kogun andmeid loovuurimismeetodi kaudu, kus on põimitud fookusgrupi intervjuud ning laste joonistused. Loovuurimismeetodid kasutamine annab lastele aega mõelda ning loovalt teemale läheneda. Enne fookusgrupi intervjuud palun igal lapsel joonistada kaks pilti, teemadel: 1) keskkond ja 2) keskkonnaprobleemid. Lähtudes laste joonistustest juhin edasi fookusgrupi intervjuud, et selgitada välja, mida lapsed nende teemade kohta joonistasid ning miks. Fookusgrupi intervjuu annab võimaluse lastel väikeses grupis oma joonistuste üle arutleda ning intervjuueeria saab intervjuud juhtida toetudes laste joonistustele.

Õpetajatega viin läbi individuaalintervjuud, kus uurin õpetaja arusaamu keskkonnast ning keskkonnaprobleemidest.

Bakalaureusetöös säilitan kõikide osapoolte privaatsuse ning enne intervjuusid lastega palun vanematel kinnitada lapse osalemine allkirjaga.

Palun andke teada, kas mõni rühm ja õpetaja on valmis minu uurimuses osalema. Vastan meeeldi ka kõikidele tekkinud küsimustele.

Lugupidamisega

Anete Jalakas

Lisa 2. Fookusgrupi intervjuu kava

Sissejuhatav küsimus

1. Räägi, mida meeldib sulle looduses/õues teha?

Põhiküsimused

2. Kui ma ütlen sõna keskkond, siis mis teile pähe tuleb?

Palun joonista midagi, mis sulle meenub sõnaga „keskkond”

3. Jutusta sellest, mida sa joonistasid
4. Millist tunde see pilt sinus tekitab?

Räägime natukene ka probleemidest, mis meie keskkonnas on

5. Milliseid probleeme meie keskkonnas sinu arvates on?
6. Mis teeb sulle meid ümbritsevas keskkonnas muret?

Palun joonista midagi, mis sulle tuleb pähe kui sa mõtled teemale „keskkonnaprobleemid”.

7. Jutusta, mis probleemi sa joonistasid
8. Millist tunde see pilt sinus tekitab?
9. Kuidas on sinu joonistatu probleem?
10. Mida saad sina teha selleks, et meie keskkonda kaitsta?

Lisaküsimus

11. Millest tahaksid sa veel rääkida

Lisa 3. Näited laste joonistustest

Pilt 1 „Keskkond”

Pilt 2 „Keskkond”

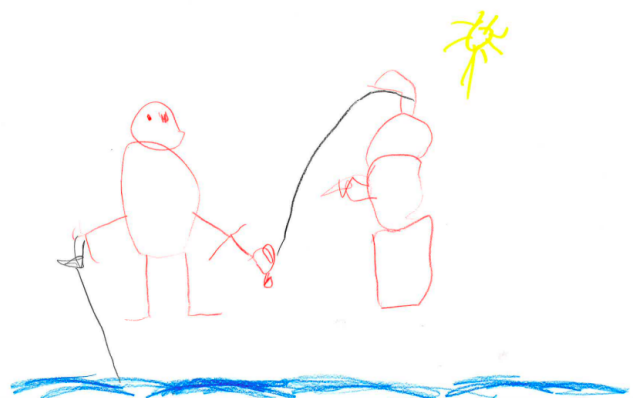
Pilt 3 „Keskkond”

Pilt 4 „Keskkonnakaitse”

Pilt 5 „Keskkonnakaitse”

Pilt 6 „Keskkonnakaitse”

Lisa 4. Nõusoleku leht

Lugupeetud lapsevanem!

Olen Tartu Ülikooli koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava 3. aasta tudeng Anete Jalakas. Oma bakalaureusetöö raames viin läbi uurimuse, mille eesmärgiks on välja selgitada, kuidas Rohelise kooli programmiga liitunud lasteaedade lapsed tajuvad neid ümbritsevat looduskeskkonda ning keskkonnaprobleeme. Uuring viiakse läbi fookusgrupi intervjuu ja loovtegevuse abil (joonistamine).

Kõik uuringus osalevad lasteaiad ning lapsed jäävad anonüümseteks ning andmed esitatakse üldistatud kujul.

Nõusoleku vorm

Mind (lapsevanema nimi)....., on informeeritud, et minu laps (lapse nimi), osaleb ülalmainitud uuringus ja ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu meetodikast ja kinnitan oma nõusolekut selles osalemises allkirjaga. Tean, et uuringus osalemine on vabatahtlik ning võime sellest igal ajahetkel loobuda.

Lapsevanema allkiri

Kuupäev.....

Kui Te soovite uuringu tulemustest saada üldistatud tagasisidet, kirjutage minu meiliaadressile (*töö autori meiliaadress*)

Lisa 5. Õpetajate intervjuude kava

Sissejuhatavad küsimused

- 1.1 Kui kaua olete te õpetajana töötanud?
- 1.2 Kui kaua olete võtnud osa Rohelise kooli programmist?
- 1.3 Milline on Teie roll Rohelise kooli programmis lasteasutuses?
- 1.4 Millist rolli Rohelise kooli programm teie rühmas igapäevaselt mängib?
- 1.5 Mis on viimased teemad, mida Te Rohelise kooli programmi raames olete lastega käsitlenud?
- 1.6 Kirjeldage natukene viimaseid tegevusi, mida olete Rohelise kooli programmi raames läbi viinud

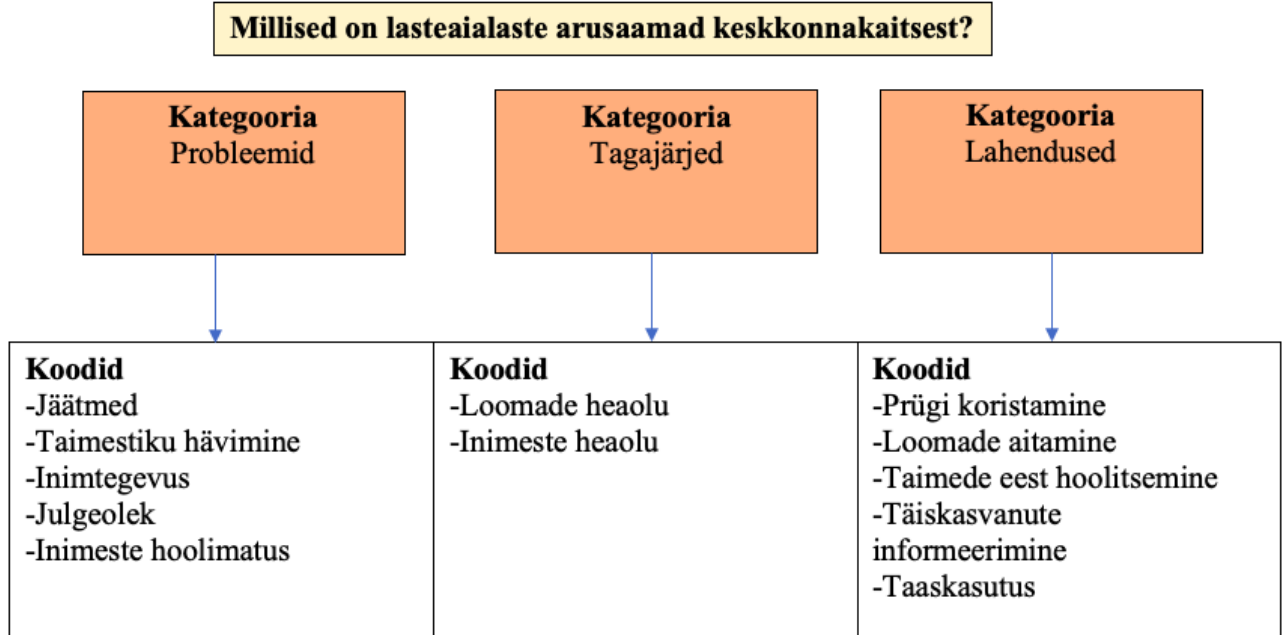
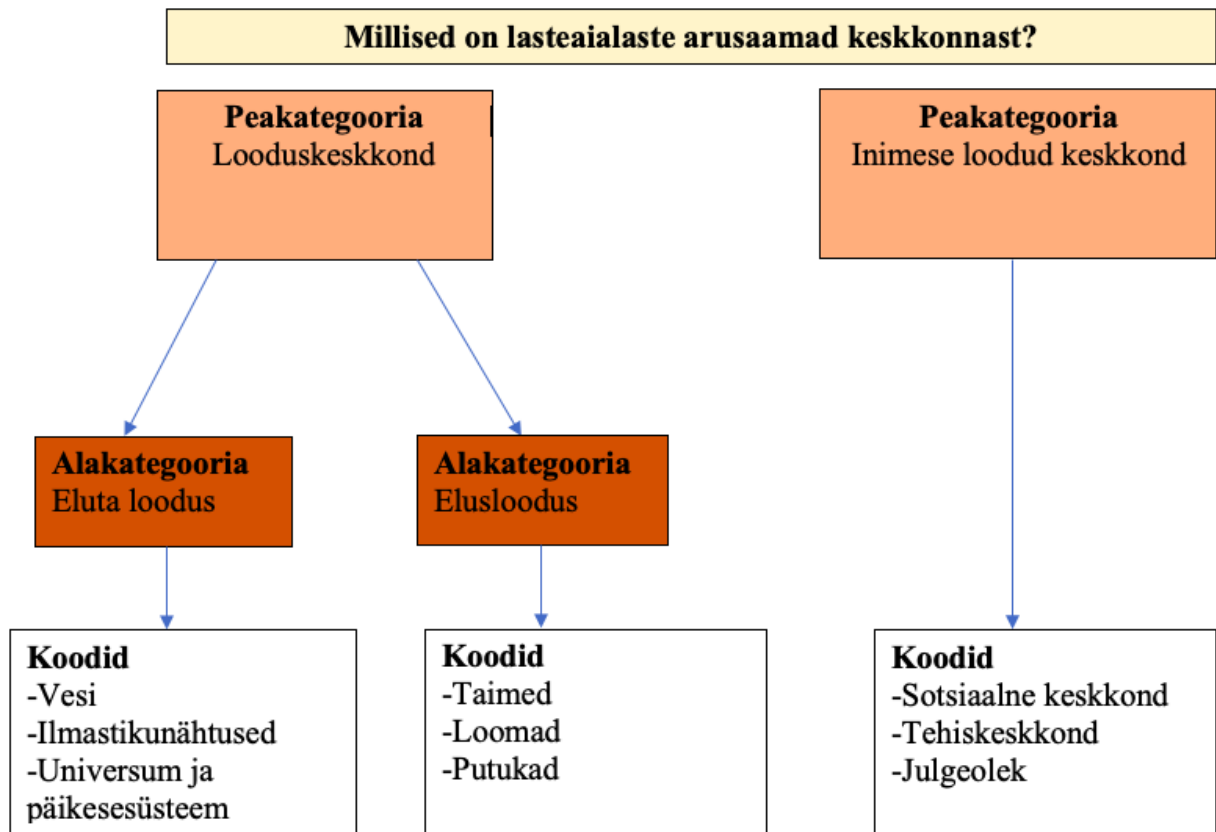
Põhiküsimused

- 2.1 Mis Teil seostub sõnaga „keskkond“?
- 2.2 Milline näeb välja see keskkond, kus Teie tahaksite viibida?
- 2.4 Mis tekitab Teis positiivseid emotsioone kui mõtlete meid ümbritsevale keskkonnale? Miks?
- 2.5 Mis tekitab Teis negatiivseid emotsioone kui mõtlete meid ümbritsevale keskkonnale? Miks?
- 2.6 Kirjeldage, kuidas on Rohelise kooli programmis osalemine muutnud Teie arusaamasid keskkonnast
- 2.7 Milline roll on lasteaiaõpetajal laste arusaamade kujundamisel keskkonnast?
- 2.8 Kuidas toetab Rohelise kooli programm laste keskkonna arusaamade kujunemist?
Räägime nüüd natukene lähemalt keskkonnakaitsest...
- 2.9 Rohelise kooli programm julgustab aktiivselt keskkonda säästma ja kaitsma. Mida tähendab Teie jaoks keskkonnakaitse?
- 2.10 Millised on praegu suurimad keskkonnaprobleemid, millega me silmitsi seisame? Milliseid nimetatud probleeme olete käsitlenud lasteaias lastega? Kuidas?
- 2.11 Mida saate Teie, kui lasteaiaõpetaja, teha, et nende probleemide lahendamisele kaasa aidata?
- 2.12 Kuidas saate lapsi kaasata?
- 2.13 Kuidas saate rühmas keskkonnaprobleemide lahendamisel kaasa aidata?
- 2.14 Kuidas on teie arvates keskkonnakaitsele Rohelise kooli programmis tähelepanu pööratud?
- 2.15 Kirjeldage, kuidas on Rohelise kooli programmis osalemine muutnud Teie arusaamasid keskkonnakaitsest

Lisaküsimus

- 2.16 Mida sooviksite veel lisada?

Lisa 6. Koodipuu

Millised on koolieelasteasutus õpetajate arusaamad keskkonnakaitsest?

Kategooria
Probleemid

- Koodid**
- Kliimasoojenemine
 - Jäätmed
 - Toidu raiskamine
 - Veepuudus
 - Energia
 - Tarbimine

Kategooria
Tegevused

- Koodid**
- Taaskasutus
 - Prügi sorteerimine
 - Loomade kaitse
 - Veereostuse kaitse
 - Elurikkuse kaitse
 - Transpordi valik

Kategooria
Erinevate osapoolte rollid keskkonnakaitse arusaamade kujundamisel

- Koodid**
- Lasteaiaõpetaja roll
 - Rohelise kooli programmi roll

Millised on koolieelasteasutus õpetajate arusaamad keskkonnast?

Kategooria
Füüsiline keskkond

- Koodid**
- Koht, kus parasjagu viibitakse
 - Kodune keskkond
 - Looduskeskkond
 - Tehiskeskkond

Kategooria
Inimene ja keskkond

- Koodid**
- Inimtegevus
 - Toit
 - Jäätmed
 - Energia
 - Tervis ja heaolu
 - Vesi
 - Taaskasutus

Kategooria
Erinevate osapoolte rollid keskkonna arusaamade kujundamisel

- Koodid**
- Lasteaiaõpetaja roll
 - Rohelise kooli programmi roll

Lisa 7. Transkriptsiooni näide

Transkriptsiooni näide, õpetaja. K-küsija; V-vastaja

K: Aga kui siis natuke üleüldse natuke teie arvamust uurida lähemalt, et mis üldse sõnaga keskkond teile seostub?

V: Ongi kõik see, mis meid ümbritseb. Loodus, kodus jah.

K: Aga kui mõelda meie keskkonna peale, et milline see keskkond peaks olema, kus teie ise tahate viibida?

V: No puhas, prügivaba, eks ole, et ma ei saa üldse aru, kuidas inimesed ikkagi prügi maha loobivad. Ma ei saa sellest aru. Et jah, et siis siis saab ka ju jah, et saab loodus targata omal viisil, et ongi, kas see see sama, niitmised, asjad, eks ole, et noh kas on vaja pügada muru siis sihukeseks, et ta lõpuks ära kärssab. Noh, loodus no ütleme, need niidualad ja kõik, see asi on, ma ise maatüdruk, et siis.

K: Aga milliseid positiivseid emotsioone hetkel meid ümbritsev keskkond teile pakub?

V: Hetkel jah kevadine tärkamine, viilus, aeg, linnud, see on väga ilus aeg.

K: Aga vastupidi, negatiivseid emotsioone?

V: No negatiivsed ongi see, kui nüüd lumi ära sulab, lähed metsa, siis seal ongi kõik seal prügi mis on jäänud sinna.

K: Kas see Rohelise kooli programmis osalemine on kuidagi teie arusaamasid muutnud sellest ennast ümbritsevast keskkonnast, kuidas te seda vaatate, mis pilguga?

V: Kindlasti on. Et noh, ma küll üldiselt enim ka, eks ole, enda lastega, isiklike lastega, et ikka ka ju rääkinud. Prügi maha viskamine on nagu esimene asi, mis kohe tuleb ju lastel, aga see on kindlasti muutunud kuidagi rohkem mõtled läbi, mis lastelegi noh, mõtled, et et rohkem, ma arvan, kuidagi, mõtled selle peale.

Transkriptsiooni näide, fookusgrupi intervjuu lastega

K: Mis see keskkond olla võiks?

Laps 2: Et seal on puud, loomad.

Laps 3: Et nagu universum, see on igal pool.

Laps 4: Lepatriinu näiteks.

Laps 5: Ma tean näiteks miks sügisel on kollane muru, sest külma tuleb sisse. Kui on soe sees murul siis on roheline.

Laps 1: Keskkond on nagu see, oleme nagu, keskkond on nagu see meie tiim ja rühm.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Anete Jalakas**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose **„Rohelise kooli programmis osalevate koolieelse lasteasutuse õpetajate ja laste arusaamad keskkonnast ja keskkonnakaitsest“**, mille juhendajad on **Mirjam Burget** ja **Maria Jürimäe**, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anete Jalakas

23.05.2022